

Базишина // Аграрний тиждень, 2012. – Режим доступу : <http://a7d.com.ua/tvarinnictvo/6861-molochne-skotarstvo-dosvd-zrayilyu.html>

10.Полупан Ю. Інтенсивне молочне скотарство Ізраїлю [Електронний ресурс] / Ю. Полупан, М. Гавриленко // Пропозиція. Режим доступу : <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=2972>

В статтє проанализированы предпосылки успешного функционирования отрасли молочного скотоводства в развитых странах мира. Проведена оценка передового опыта и обоснованы возможности его адаптации в Украине.

Ключевые слова: *молочное скотоводство, эффективность, интенсификация, кооперация.*

The successful experience of dairy farming in developed countries is analyzed. The estimation of progressive experience is made and the possibility of its use in Ukraine is proved.

Keywords: *dairy cattle, efficiency, intensification, cooperation*

Дата надходження до редакції: 17.10.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Липчук В.В.

УДК 65.012.34:658

ПРОГНОЗУВАННЯ СЦЕНАРІЇВ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА ТА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ ВРАХОВУЮЧИ ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Н. В. Сулима, аспірант, Сумський національний аграрний університет

Викладено результати прогнозування можливих сценаріїв розвитку ринку молока та молочної продукції в Україні, враховуючи глобальні тенденції та польський досвід, зроблені відповідні висновки. У дослідженні брався до уваги ефект змін після приєднання Польщі до Європейського Союзу, а також розроблені сценарії розвитку українського ринку молока і молочної продукції здійснено з врахуванням прогнозних оцінок змін на світовому ринку та намічених стратегічних орієнтирів розвитку ринку молока в Україні.

Ключові слова: *виробництво молока, молочна промисловість, ринок молока і молочних продуктів.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна, за даними Організації Об'єднаних Націй, має потенціал розвитку сільського господарства і виробництва продовольства, який дозволяє забезпечити продуктами споживання один мільярд людей [1]. Проблема полягає в тому, щоб ефективно використати цей потенціал за допомогою вмілого пристосування до глобальних тенденцій розвитку сільського господарства у світі та формування агробізнесу згідно з сучасними вимогами.

Зміни, які відбуваються у світі в аграрному секторі економіки (лібералізація світової торгівлі під впливом діяльності Світової організації торгівлі, реформування спільної аграрної політики Європейського Союзу з метою обмеження політики протекціонізму), створюють шанси для країн, які мають найкращі умови для виробництва молока і молочної продукції, на зайняття ринкової ніші, зокрема і для України. Постає питання можливості України посісти важливе місце в світовій економіці як виробника дешевої та високоякісної продукції тваринництва, в тому числі молока і молочних продуктів. Пріоритетна орієнтація України на інтеграцію в Європейський Союз розглядається як основа стратегії економічного і соціального розвитку держави на перспективу до 2015 року.

Реалізація стратегії євроінтеграційного розвитку України вимагає створення умов економічного зростання країни згідно з вимогами Євро-

пейського Союзу, яка в свою чергу мусить кореспондуватися із сучасними глобалізаційними процесами, враховувати їхні основні тенденції, позитивні сторони та суперечності. Можливість визначення та реалізації узгоджених механізмів між ЄС та Україною на найближчий період і віддалену перспективу має бути ефективно використана українською стороною. Потрібно проаналізувати досвід країн щодо євроінтеграційного процесу з метою уникнення помилок, яких свого часу припустилися країни Центральної Європи.

Україна не має достатнього досвіду в проведенні ефективних та результативних ринкових реформ у молокопереробній галузі, яка визнається однією з пріоритетних галузей сільського господарства, в процесі реалізації стратегії євроінтеграційного розвитку країни. Однією з держав, яка раніше розпочала здійснювати економічні реформи на ринку молока, а також має досвід у сфері ринкових перетворень галузі виробництва і переробки молока, є Польща.

Отже, з метою покращення можливості протистояння конкуренції на світовому і національному ринку молочної продукції українським підприємствам АПК, які спеціалізуються на виробництві і переробці молока, доцільно звернутися до досвіду сусідньої держави, бо набутий у перші роки членства в ЄС досвід Польщі є надзвичайно цінним для України, зважаючи на її намір приєднатися до європейської спільноти. Окрім того, врахування досвіду країн, в яких уже багато років

застосовуються різні механізми і інструменти аграрної політики, відбувається їх постійна еволюція, є доцільним у контексті формування ефективних механізмів аграрної політики в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання наслідків, існуючих загроз з боку спільного європейського ринку, підтвердження песимістичних прогнозів щодо розвитку ринку молока Польщі, зокрема в перші п'ять років перебування країни в Європейському Союзі, є цікавим як для польських, так і для українських фахівців.

На жаль, в українській науці проблеми розвитку польського аграрного ринку, в тому числі ринку молока за період її перебування в ЄС, не приділяється достатньої уваги, ґрунтовних досліджень з цієї проблеми фактично не існує. Окремі питання розвитку ринку молока та молочної продукції після інтеграції Польщі до ЄС знайшли своє втілення у наукових працях Я.Малковського, З.Смоленського, Я.Серемак-Бульге, В. Зєнтари, А.Малак-Равліковської, П.Каштеляна, А. Пажонко, М. Петшак, Г. Рибіцкі та інших польських вчених. Таким чином, зазначена проблема є актуальною і заслуговує на більш серйозну увагу з боку українських науковців.

Цілі статті. Метою нашого дослідження є прогнозування можливих сценаріїв розвитку ринку молока в Україні, враховуючи глобальні тенденції та польський досвід. З метою реалізації поставленої мети в дослідженні брався до уваги ефект змін після приєднання Польщі до Європейського Союзу, а також здійснено прогнозні оцінки змін на світовому ринку та намічено стратегічні орієнтири розвитку українського ринку молока, на основі чого розроблено сценарій його розвитку.

Виклад основного матеріалу. За прогнозними оцінками формування світового попиту на молочну продукцію, середньотермінові перспективи для світових ринків молока досить сприятливі. Залежно від прийнятого сценарію розвитку¹ прогнозується, що споживання молока і молочних продуктів в еквіваленті молока може збільшитися на 12-18% або до 112-118 кг на особу в 2017 році² [2]. Світове споживання молока може збільшитися в 2017 році до 765-805 млн. тонн як наслідок залежності від темпу розвитку економіки, передусім країн, що розвиваються (географічно розміщені на території Азії, Південної і Центральної Америки). Передбачається, що в Азії споживання молока до 2017 року збільшиться порівняно до 2007 року на 45-65%. Зростання стосуватиметься споживання молока і молочних напоїв, а також

масла (передусім в Індії та Китаї), проте не зміниться споживання сирів.

Зростання споживання молока і молочних продуктів буде відбуватися все більшою мірою за рахунок власного виробництва. В 2017 році показник самозабезпечення може перевищити 90%, насамперед за рахунок швидкого розвитку виробництва продукції в Індії та Китаї. В Південній Америці, за оптимістичним сценарієм, вірогідним буде загальмування від'ємної тенденції споживання молока на особу. Передбачається, що залежно від прийнятого сценарію валове виробництво молока в країнах Центральної і Південної Америки може зрости на 15% у порівнянні з 2007 роком.

В Океанії збільшення споживання молока до 2017 року буде результатом передусім зростання чисельності населення. Триваюча від'ємна тенденція рівня споживання молока на особу повинна зупинитися. В 2017 році цей показник може бути на 1,2 – 4,4% вищим, ніж у 2007 році як результат зростання споживання перш за все сирів, рівень споживання яких у 2005 році був нижчим ніж у США і Європейському Союзі. Зростання виробництва молока в цьому регіоні з огляду на низькі виробничі витрати і наявні порівняльні переваги залишатиметься все одно значним. Це, в свою чергу, призведе до надлишків молочної продукції, які будуть спрямовуватися на експорт. Однак періодичні посухи не тільки можуть уповільнити розвиток виробництва молока, а й спричинити зростання витрат його одержання. В Європейському Союзі валове виробництво молока до 2017 року може збільшитися на 2-5% як за рахунок незначного зростання чисельності населення країнах ЄС-15 і стабілізації рівня споживання молока з незначною тенденцією зростання, так і під впливом підвищення рівня споживання в нових країнах-членах ЄС.

Щодо прогнозних оцінок формування світової пропозиції на молочну продукцію слід зазначити наступне - зміни, що відбуваються в світовому сільському господарстві (лібералізація торгівлі продовольством і зростання товарообороту) сприятимуть збільшенню виробництва молока передусім в країнах, які мають для цього вигідні природні умови, і ті, які розпоряджаються дешевою сировиною, що дозволяє їм конкурувати за рахунок ціни. З огляду на це, можна передбачити що, виробництво молока буде швидшими темпами зростати передусім в країнах Азії (головним чином в Індії та Китаї), Океанії, Південній та Північній Америці, в тому числі насамперед в США, які динамічно розвивають експорт сухого знежиреного молока і масла.

¹ Сценарій 1 (песимістичний) передбачає, що під впливом значного зростання енергетичних витрат економічне зростання у світі значно уповільниться. Сценарій 2 (оптимістичний) передбачає підтримання високого темпу економічного зростання в країнах, що розвиваються, в тому числі в Китаї і Індії, а також країнах Латинської Америки.

² У світі споживання молока і молочних продуктів на особу в еквіваленті молока збільшувалося в 2005-2007 роках на 1-1,5% щороку. Подібні темпи зростання прийнято для 2007-2017 років.

Прогноз споживання молока до 2017 року в світі

Країна	2005 р.	2017 р.			
		I сценарій		II сценарій	
		кг молока на особу		Всього млн. т	
Світ	98	103	109	765	805
Азія	60	73	83	328	377
Південна і Центральна Америка	116	118	119	50	50
Північна Америка	222	228	232	132	134
В тому числі США	282	288	293	96	97
Океанія	215	221	230	8,1	8,5
ЄС-15	314	320	326	124	129
ЄС-12	222	235	250	24	25
ЄС-27	295	300	312	148	154

Джерело: Складено за даними Seremak – Bulge, *Polski rynek mleka na tle świata, Materiały konferencyjne Związku Prywatnych Przetwórców Mleka, Warszawa 2007.*

Вихідним пунктом до складання сценаріїв розвитку українського ринку молока є аналіз середовища за допомогою SWOT-аналізу. Підставою створення сценаріїв розвитку ринку молока та молочних продуктів є реалізація моделі конкурентоспроможності молокопереробного сектора на принципі активної ролі держави по впровадженню способів підвищення конкурентоспроможності. Повна, результативна реалізація моделі³ інноваційного ведення бізнесу на ринку молока запропонованими способами підвищення конкурентоспроможності формуватиме оптимістичний сценарій розвитку, відсутність або слабка реалізація – сценарій песимістичний, а часткова реалізація – найбільш вірогідний. Кожний з них може містити непередбачені елементи, тобто такі події, які можуть мати негативний чи позитивний вплив на ринок молока. Сценарії стосуються періоду 2013-2017рр. Передбачається, що реальним періодом приєднання України до ЄС будуть 2015-2017 рр.

Спираючись на аналіз інтервенційних дій на ринку ЄС з метою формування ефективних механізмів аграрної політики в Україні, було розроблено сценарії формування механізму регулювання українського ринку молока. Зроблено припущення про необхідність регулювання тільки ринку сировини, а також підтримки інноваційного і соціального розвитку сільського господарства і сільських територій та відсутність механізмів інтервенції на ринок переробки молока; про існування потреби у використанні принципів формування механізму – оптимальність коштів (повинні існувати ефективні інструменти впливу) та, в свою чергу, нівелювання негативних наслідків інтервенції. Аналізуючи процес інтервенції держави на сільськогосподарські ринки в Європейському Союзі з метою формування ефективних механізмів аграрної політики в Україні, можна зробити такі висновки:

³ В моделі інноваційного ведення бізнесу на ринку молока передбачається 5 сфер дій: 1) політика щодо напрямків досліджень – уряд, міністерство фінансів, міністерство аграрної політики; 2) формування знань – науково-дослідні та освітні інституції; 3) розповсюдження знань – дорадчі інституції; 4) тестування нових рішень – науково-дослідні об'єднання суб'єктів ринку молока; 5) використання знань на практиці – суб'єкти ринку молока.

1. Лібералізація Спільної аграрної політики, використання Європейським Союзом ринкового механізму управління ринком продовольства з метою зменшення надлишків продукції сільського господарства створила непогані шанси для України, яка має добрі умови для виробництва дешевого продовольства. Ринкова ніша, яка була залишена виробниками ЄС, може бути зайнята українськими виробниками. Українські підприємства повинні бути готові до конкуренції в умовах зростаючого суперництва з боку потужних центрів глобалізації агробізнесу. За допомогою державної політики, яка сприятиме розвитку суб'єктів виробництва і переробки молока, що в змозі інтегрувати навколо себе всі елементи ланцюга молокопереробного сектора, а також підвищувати якість продукції та створювати нові продукти, забезпечити високий рівень конкурентоздатності [3].

2. Будуючи механізми регулювання сільськогосподарського ринку України, необхідно взяти до уваги основні напрямки еволюції аграрної політики Європейського Союзу та інших високорозвинених країн (наприклад США). Йдеться про підтримку доходів аграріїв, розширення цілей аграрної політики (видатки на неї повинні мати місце у контексті виконання аграріями важливих соціальних функцій відносно навколишнього середовища, суспільства і культури), підтримка села непрямым способом за допомогою інструментів розвитку, зростаючих вимог до аграріїв з огляду на безпечність продуктів споживання [3].

Прийняття Закону України «Про молоко та молочні продукти» є важливим для розвитку ринку молока. Проте, на нашу думку, існує потреба в тому, щоб надати більш ринковий характер деяким механізмам його регулювання. Адже згаданий закон містить механізми прямого впливу на ринок, пов'язані з підтриманням рівня цін із застосуванням дотації на виробництво молока, і особливо прийняття гарантованих цін, які забезпечують окупність виробництва. З метою впровадження спрощених і дешевих механізмів регулювання ринку молока в Україні передбачається, що буде регулюватися лише ринок сировини, а також підтримуватись інноваційний та соціальний розвиток села; при цьому не використовувати меха-

нізм інтервенції на ринок переробки молока, оскільки на ньому за рахунок попиту та якісних вимог на продукцію без втручання встановиться ціна і відповідно визначиться обсяг виробництва.

Такий підхід визначимо в наступних сценаріях: *Сценарій 1. Впровадження прямих доплат на 1 га землі.* Зростання індивідуальних доходів аграріїв - одне з головних завдань аграрної політики держави, яка повинна мати на меті підтримку доходів (а не підтримання цін на продукцію); в свою чергу аграрії самостійно забезпечують збут продукції за ринковими цінами. Виходячи з цього припущення, Україна могла б прийняти найпростіший механізм підтримання доходів без інтервенції на ринку молока - впровадження прямих доплат на 1 га землі. З прямих доплат на 1 га землі найбільшою мірою виграли б великі господарства, а для менших за розміром (фермерські та індивідуальні господарства) така дія була б чинником їх збереження. Доплати на 1 га землі, не залежно від напрямку виробництва, доповнювали б доход господарства, пов'язаний зі зниженням ринкових цін. Можна однак передбачити, що за умови прийняття такого сценарію розвитку в окремі періоди з'являлися надлишки виробництва молока, що в свою чергу потребувало б застосування інтервенції.

Сценарій 2. Впровадження прямих доплат на 1 кг молока найвищого ґатунку. Впровадження прямих доплат на 1 кг молока найвищого ґатунку за 5-8 років спричинило б модернізацію виробничої бази, розвиток господарств, що спеціалізуються на виробництві молока, концентрацію виробництва молока. За 8-10 років на ринку молока у зв'язку з виникненням великих господарств, які спеціалізуються на виробництві молока, можуть виникнути великі надлишки продукції, що призвело б до необхідності застосування дорогих інтервенційних механізмів.

Сценарій 3. Регулювання ринку молока, застосовуючи такі механізми одночасно: пряма підтримка доходів аграріїв; інституціональні ціни; інтервенційні закупівлі; доплати на приватне зберігання продукції; стимулювання внутрішнього попиту, а також регулювання зовнішньої торгівлі.

1) Механізм визначення інституціональних цін в Україні може бути подібним до польського. Ціну пропозиції, а також інтервенційних цін на масло і сухе молоко обчислюють наукові інститути на підставі прогнозу закупівельних цін на молоко, цін збуту масла та сухого молока. Такі обґрунтування направляються до Міністерства аграрної політики та продовольства України. Відбуваються переговори між представниками виробників, переробників, їх галузевих незалежних організацій, а також Міністерства аграрної політики та продовольства України. Потім ці договірні ціни оголошуються урядом України на певний період (на рік).

2) Сума прямих доплат на 1 кг молока буде залежати від кількості молока (вищого ґатунку, а

пізніше класу «екстра»), що закуповується. Кожного року розрахунки будуть змінюватися в залежності від ПДВ.

3) Використання інтервенційних цін на масло і сухе молоко, які визначатимуть межу коливання ринкових цін. Рівень інтервенційних цін на період закупівель щороку можна встановити на основі договірної ціни. Розмір запланованих інтервенційних закупівель в Україні повинні бути чітко визначені й обґрунтовані, насамперед, зважаючи на обсяг державного резерву; необхідні обсяги закупівель на соціальні цілі (наприклад потреби війська); кон'юнктуру світового ринку. Надлишки продукції, що залишилися на ринку слід періодично виводити з ринку за допомогою доплат на приватне зберігання продукції, наприклад сухого молока, масла, казеїну. Доплати на зберігання недозрілих сирів можна застосовувати для малих підприємств, які впроваджують інновації з метою стимулювання диференціації пропозиції.

Проте застосування механізму приватного зберігання продукції вимагає суворого моніторингу різними установами. Середній рівень доплат за зберігання масла, сухого молока, казеїну, сирів за 1 добу має бути визначений на основі нормативних витрат на зберігання, яких зазнають добре організовані склади. В дійсності доплати на зберігання 1 тонни сухого молока та масла за добу повинні бути предметом торгу поміж їх власниками та так званої Агенції Аграрного Ринку в межах фінансових ресурсів, виділених на ці цілі.

4) Для стимулювання споживання молока і молочної продукції в Законі України «Про молоко і молочні продукти» містяться положення, сутність яких полягає в тому, що рівень торговельної маржі на молочні продукти встановлюються розпорядженням уряду. Це може призвести до того, що суб'єкти торгівлі будуть примушувати переробників молока до заниження гуртових цін, внаслідок чого знизиться ціна на молоко в аграріїв. Вирішенням могло бути використання деяких механізмів стимулювання споживання молока, таких як продаж масла за зниженими цінами благодійним організаціям, субсидування молока для шкіл, підприємств зі шкідливими умовами праці та інше.

5) Регулювання міжнародної торгівлі. Передбачається, що український експорт буде несубсидованим. Впровадження декількох ринкових інструментів у сільському господарстві (у випадку України) вимагатиме застосування додаткових, доповнюючих інструментів, що буде викликати зростання коштів бюджету. Одночасно виникнуть проблеми управління надлишками продукції. Можливості нівелювання негативних наслідків інтервенції в регулюванні сільськогосподарського ринку в Україні такі:

1. Раціональна система інтервенції повинна розділяти проблеми доходів від стабілізації ринку. Інтервенція має служити стабілізації ринку продовольства (обмеження коливання цін). Ціни на продукцію повинен визначати ринок. Потреби

інтервенційних дій мають бути збалансовані з можливостями зберігання.

2. Процес прийняття рішень має позбавитись політичного характеру.

3. Інструментарій державного впливу мусить бути еластичним (в залежності від зміни кон'юнктури на ринку), преференції слід надавати дешевшим інструментам. Чим менше дотуватимуться суб'єкти, тим самостійніше вони реалізовуватимуть на ринку різні методи підвищення конкурентоспроможності.

Сценарій розвитку українського ринку молока, який передбачає відсутність інтеграційного процесу України з Європейським Союзом. Головні напрямки перетворень молокопереробного сектора обумовлені «Галузевою програмою розвитку молокопереробної галузі в Україні до 2015 року», опрацьованої в 2007 році. Стратегічними цілями програми є збільшення виробництва молока з метою забезпечення науково обґрунтованого рівня споживання молока і молочної продукції, а також розширення експортної діяльності.

Варіант оптимістичний. Зниження загроз і використання можливостей: На другому етапі ринкових перетворень (2013-2015 рр.) відбуватиметься інтенсивна перебудова молокопереробного сектора на принципах активної ролі держави. За умови реалізації Галузевої програми розвитку молокопереробного сектора може розпочатися розвиток молочної спеціалізації в різних стратегічних групах підприємств: великотоварних господарств (до 40% у 2015 році) та фермерських, де відбувалося б формування сімейних господарств – виробників молока.

Від ефективно реалізації Галузевої програми розвитку в Україні можна очікувати таких результатів: через збільшення видатків на біологічний розвиток та закупівлю імпортованих і національних телиць (за умови добрих кормів) їх продуктивність може сягнути 4300-4500 кг молока (у 2015 році), загальне виробництво молока - 20 мільйонів тонн. Такого показника можна досягти за умови загального поголів'я корів 4,4 мільйона голів, забезпечення високої якості молока.

Варіант песимістичний. Посилення впливу загроз і невикористання можливостей: 1) На другому етапі ринкових перетворень (2013-2015 рр.) буде неможливою реалізація державної політики, спрямованої на перебудову молокопереробної галузі, перебіг реформ буде порушений гальмуючими чинниками, а також політика періодичного сприяння розвитку заміниться на політику гальмування реформ. У ситуації відсутності конструктивних кроків держави у сфері виробництва молока у великотоварних спеціалізованих молочно-сільськогосподарських підприємствах можна передбачити знищення поголів'я корів.

2) Реалізація вже згадуваної Галузевої програми розвитку молокопереробного сектора відбудеться із запізненням і не дасть очікуваного ефекту, оскільки попит на молочні продукти зростатиме невеликими темпами, що не заохочува-

тиме учасників молокопереробного сектора до пришвидшення дій по пристосуванню; слабкий фінансовий стан більшості суб'єктів молокопереробної галузі призведе до невиконання умов отримання преференційних кредитів; відсутність державних фінансових коштів потягне зменшення доплат для аграріїв.

Сектор виробництва молока розвиватиметься, використовуючи свій внутрішній потенціал (власні сили). Сектор переробки молока, з одного боку, інтегруючись з виробниками молока, платитиме вищі ціни за молоко «екстра» класу, але, з іншого боку, буде неспроможний збільшувати ціни до такого рівня, щоб заохочувати до зростання обсягів сектор виробництва молока. Великі сільськогосподарські підприємства будуть поглиблювати спеціалізацію у рослинництві, а фермерські господарства (сімейного типу) неохоче розвиватимуть молочну спеціалізацію. Частина індивідуальних господарств вироблятиме молоко для забезпечення власних потреб, оскільки їх споживчий потенціал буде низьким, що, в свою чергу, призведе до переміщення частини обсягів молока в сферу прямого продажу. Транснаціональні корпорації в молокопереробній галузі будуть зацікавлені інвестувати в переробку і виробництво молока, в стратегічну групу великотоварних господарств, головним чином у привабливих регіонах. Передумовами інвестування в сектор залишатимуться нижчі виробничі витрати (в тому числі витрати на оплату праці) порівняно з Польщею, країнами Європейського Союзу, сприятливі природні умови, які впливають на зниження прямих витрат.

Сценарій розвитку українського ринку молока, який передбачає наявність інтеграційного процесу України з Європейським Союзом. Національний ринок молока в Україні буде поділено на два сектори (в перехідний період) - на так званий ринок «європейського союзу» і «національний». Слабкі суб'єкти переробки скуповуватимуть молоко класу «не європейського союзу» (першого, другого та вищого ґатунку), а також продавати молочні продукти за нижчими збутовими цінами на ринку локальному і державному. Сильні суб'єкти, які будуть діяти на державному та закордонному ринках, скуповуватимуть молоко «екстра» класу та продаватимуть молочні продукти за високими збутовими цінами на державному та закордонному ринках.

Варіант оптимістичний. Зменшення впливу загроз і використання можливостей: 1) В 2013 р. Україна матиме статус країни асоційованого члена ЄС, яка активно прагне інтегруватися. Умовно реальним періодом приєднання України до ЄС будуть 2015-2017 рр. Швидко утворяться інституції, що підтримують суб'єкти ринку молока, та ті, що будуть здійснювати інтеграційний процес підготовки економіки до ЄС. Поділ ринку молока на 2 сектори «європейського союзу» і «не європейського союзу» буде недовгим. З наближенням часу приєднання України до ЄС процес

концентрації на ринку посилюватиметься через необхідність пристосування вимог на молоко до вимог якості продукції.

2) За умови реалізації спільної аграрної політики ЄС відбудеться процес пристосування санітарно - ветеринарних стандартів у виробництві й переробці молока до вимог ЄС з одночасним забезпеченням гармонійного розвитку виробництва молока (не пізніше двох чи трьох років після приєднання до ЄС).

3) Підвищиться конкурентоздатність суб'єктів ринку молока, ефективність функціонування молокопереробного сектора. Передбачається подальша концентрація виробництва молока в результаті формування спеціалізованих господарств, постійне підвищення якості молока, модернізація переробної галузі, зменшення негативного впливу сектора переробки молока на навколишнє середовище.

4) Передбачувана квота на молоко (якщо квоти не будуть скасовані), на яку може претендувати Україна - 13-15 мільйонів тонн.

5) Передбачається, що закордонний капітал буде активно доходити до молокопереробного сектора України як наслідок низьких витрат на фактори виробництва.

6) Транснаціональні корпорації вийдуть на ринок йогуртів і молочних напоїв, морозива, сирів, масла. Вміння діяти на ринку ТНК буде прикладом для наслідування і прагненням до підвищення конкурентоспроможності національних виробників.

7) На українському ринку молока суб'єкти молокопереробної галузі залишаться конкурентоздатними за ціною по відношенню до ЄС-15 (завдяки наявності дешевої сировини і праці). Проте ця перевага не має постійного характеру (цінова перевага в сировині швидко скорочується), передбачається її ступенева втрата в нижчих витратах на оплату праці.

Варіант песимістичний. Посилення впливу загроз і невикористання можливостей: 1) Інституції підтримки суб'єктів ринку молока та ті, що здійснюватимуть інтеграційний процес підготовки економіки до ЄС, будуть створені із запізненням або взагалі не існуватимуть. Гальмування реформ може викликати недовіру з боку ЄС, і в результаті Україна з запізненням отримає статус країни асоційованого члена ЄС, яка активно пра-

гне повної інтеграції (в 2014-2015 роках). Україна недостатньо активно прагнутиме інтегруватися до ЄС. Період приєднання України до ЄС може бути перенесено на 2018-2020 рр. (якщо громадська думка буде «за»).

За умови такого розвитку подій необхідно активізувати діяльність у сфері експортних домовленостей з ЄС.

В майбутньому Україна може прийняти інший напрямок розвитку: поглиблення співпраці з СНД. Сформується єдиний євразійський ринок, на якому Україна може збільшувати експорт молочних продуктів. Найсильніші підприємства молокопереробної галузі з постачальниками сировини - великотоварними господарствами поглинуть ТНК з країн ЄС.

2) Пасивність ЄС до перебігу реформ в Україні або відмова у співпраці може викликати такі результати:

- Україна поглиблюватиме інтеграцію з СНД;

- Україна може приєднатися до ЄС зі слабкою економікою, яка не витримає конкуренції високорозвинених країн і відбудеться її занепад, західний капітал заволодіє молокопереробною галуззю. Потенціалом сільського господарства і молокопереробним сектором управлятиме закордонний інвестор, здатний до оптимального використання раціональних систем менеджменту.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи наше дослідження, слід зазначити, що використання польського досвіду в контексті ефективного формування українського ринку молока в ході інтеграції до ЄС може полегшити цей процес. Розробка сценаріїв дозволила зробити висновок, що між оптимістичним і песимістичним сценаріями існує значна різниця. В жодному зі сценаріїв у 2013-2017 роках сектор виробництва і переробки молока не зменшить відставання його від молокопереробного сектора ЄС. В оптимістичному сценарії, який передбачає наявність інтеграційного процесу України з Європейським Союзом, на українському ринку молока суб'єкти молокопереробної галузі залишаться конкурентоздатними за ціною по відношенню до ЄС-15 завдяки наявності дешевої сировини і праці. Проте ця перевага не має постійного характеру (цінова перевага в сировині швидко втрачається), передбачається також ступенева її втрата у нижчих витратах на оплату праці.

Список використаної літератури:

1. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації // Економіка України. – 2003. - №2.
2. Seremak – Bulge, Polski rynek mleka na tle świata. Warszawa 2007
3. Shevelova S. Zdolność konkurencyjna sektora mleczarskiego Ukrainy z uwzględnieniem doświadczeń Polski Wyd. SGGW. – 2004.

Выложено результаты прогнозирования возможных сценариев развития рынка молока и молочных продуктов с учетом глобальных тенденций и польского опыта, сделаны соответствующие выводы. В исследовании учитывался эффект изменений после присоединения Польши к Европейскому Союзу, а также разработаны сценарии развития украинского рынка молока и молочных продуктов с учетом осуществленных прогнозных оценок изменений на мировом рынке и намечен-

ных стратегических ориентиров развития рынка молока в Украине.

Ключевые слова: производство молока, молочная промышленность, рынок молока и молочных продуктов.

Forecasting results of Ukrainian dairy market development possible scenarios with considering of global trends and polish experience are outlining and appropriating conclusions are given. In the article the effect of changes after the accession of Poland to the European Union was considered, Ukrainian dairy market development scenarios were worked out with the considering of realized forecast estimates of changes on the world market and outlined strategic guides of Ukrainian dairy market development.

Keywords: milk production, dairy processing, dairy market

Дата надходження до редакції: 25.09.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.